

ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

Τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ αἰώνα μας, αὐτὴν ἀκριβῶς ποὺ ἔκλεισε προχτὲς 31 Δεκεμβρίου 1930, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, κλονίστηκαν πολὺ δυνατὰ ἀπὸ τοὺς ἀντίχτυπους τῶν πολέμων καὶ τῆς καταστροφῆς. Γιὰ κάμποσο καιρὸ ἡ σύγκριση κ' ἡ ἀνακατοσύρα τῶν πάντων βασίλευσαν στὴν πνευματικὴ ζωὴ μας καὶ κανεὶς δὲν ἤξερε τί μᾶς γίνεται καὶ ποῦ πᾶμε. Καὶ σήμερα ἀκόμα οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς θολῆς μεταβατικῆς περιόδου δὲν ἔχουν διαλυθεῖ ὀλότελα, μὰ μποροῦμε ὅσο ὅσο νὰ διακρίνουμε μερικὲς κατευθύνσεις, ποὺ χαράζονται κίολας κάπως καθαρὰ.

Δὲ μιλῶ καθόλου γιὰ τὴν ποίηση, ποὺ τὴ σκεπάζει, θαρρεῖς, μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ Καβάφη καὶ τοῦ Καρυωτάκη, μιὰ νοσηρὴ καὶ ἀποπνιχτικὴ ἀτμόσφαιρα θανάτου. Ἐδῶ χρειάζεται ἓνα ἠρωϊκὸ καὶ ριζικὸ ξεκαθάρισμα καὶ δὲ βλέπουμε ἀκόμα τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ τὸ πραγματοποιήσουν. Στὴν πεζογραφία ὅμως γίνονται σημαντικὲς ζυμώσεις καὶ ξανοίγονται νέοι δρόμοι. Μπορεῖ οἱ συγγραφεῖς ποὺ προπορεύονται νὰ παραπατοῦν συχνὰ καὶ κάποτε νὰ πέφτουν ἔξω, μὰ ἂν μὴ βιαζόμαστε νὰ καταδικάζουμε αὐτοὺς τοὺς τολμηροὺς σκαπανεῖς. Ὁ ρόλος τους εἶναι δύσκολος κ' ἡ δουλειὰ τους πάντα χρήσιμη, ὅταν οἱ προθέσεις τους εἶναι σοβαρὲς καὶ εὐκρινεῖς.

Τρεῖς νέες κατευθύνσεις νομίζω πὼς χαράζονται στὴν ἑλληνικὴ πεζογραφία. Ἡ μιὰ εἶναι ἡ τάση πρὸς τὸ ἐπικὸ μυθιστόρημα, ποὺ τὴν ἀντιπροσωπεύει ἓνας συγγραφέας πρώτης γραμμῆς, ἓνας νέος ἄνθρωπος, δυνατὸς καὶ γενναῖος, μὲ ἐξαιρετικὴ πνοή, ὁ Στρατῆς Μυρβήλης. Ἡ ἄλλη εἶναι ἡ τάση πρὸς τὸν κοσμοπολιτισμὸ, πρὸς τὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ κέντρα, πρὸς τὸ θορυβῶδες καὶ παρδαλὸ ἀνακάτωμα τῶν ἔθνων, στοὺς νευρικοὺς ρυθμοὺς τῆς ταχύτητας καὶ τῆς τζάζ. Ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς καὶ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς τῆς τεχντροπίας εἶναι ὁ Θεόδωρος Καστανάκης. Τέλος ἡ τρίτη τάση εἶναι ἡ ἄμεση στροφὴ πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ εἶναι ἴσως ἡ πιὸ ἐπικίνδυνη γιὰ τὸ ἔδαφος εἶναι πιὸ γλιστερὸ ἀπὸ παντοῦ καὶ ἐπίσης γιὰ τὴν πρῆπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε) δὲν εἴμαστε καλὰ προετοιμασμένοι, οἷτε ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσί μας οὔτε ἀπὸ τὴν παλαιότερη λογοτεχνία μας, γιὰ τέτοιου εἶδους προσπάθειες. Μὰ πρῆπει βέβαια νὰ γίνει μιὰ ἀρχή.

Κανεὶς δὲν ὑποστηρίζει σοβαρὰ πὼς ἡ στροφὴ τῆς σκέψης πρὸς τὰ μέσα εἶναι μιὰ τάση χαρακτηριστικὴ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, καὶ θὰ φαινόταν παράλογο νὰ θεωρηθεῖ κ' αὐτὴ μοντεργνισμός. Ἡ ἐνδοσκοπηση, ἡ αὐτοανάλυση, ἡ ἐξέταση τῆς συνειδήσης, ἐκδηλώνονται στὰ γράμματα ἀπὸ τότε ποὺ ἡ Ἀρχαιότητα ἀνακάλυψε τὸν ἀτομικισμό, καὶ ἀπασχολοῦν ὅλες τὶς ἀληθινὰ ἀναπτυγμένες κοι-

νωίες. Ἄν φανερόνεται ἐδῶ ἡ τάση αὐτὴ ὡς μεταπολεμικὴ τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπλὸ σύμπτωμα. Ὁφείλεται ἴσως στὸ γεγονός ὅτι οἱ κλονισμοὶ τοῦ πολέμου ἔδωσαν στὸ ἔθνος περισσότερο ὀριμότητα ψυχῆς. Ἴσως πάλι ἡ τάση αὐτὴ ἀποτελεῖ ἄλλῶς μιὰ φυσικὴ ἐξέλιξη τοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος, ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ὅπως κ' ἂν ἔχει, ἡ ἐσωτερικὴ ἔρευνα εἶναι μιὰ προαιώνια ἀπασχόληση τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, ποὺ δὲ συνδέεται ἰδιαίτερα μὲ τὶς μεταπολεμικὲς συνθήκες, ντόπιες ἢ ξένες. Τὸ τονίζω γιὰ τὴν πρῆπει ἀπὸ μᾶς ἀρχῆς νὰ λείψουν οἱ παρεξηγήσεις τῶν ζητημάτων.

Τοὺς τελευταίους καιροὺς εἶδαμε ἀρκετὰ βιβλία νέων συγγραφέων, κυβερνημένα ἀπὸ τὴν ἴδια ψυχολογικὴ διάθεση, μολοντί πολὺ διαφορετικὰ ἀναμεταξύ τους. Τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι συνήθως ἀνώριμα, ἀκαθόριστα, συννεφιασμένα, μὰ τολμηρὰ. Δὲν κατορθώνουν νὰ ἀδράξουν γερὰ τὰ προβλήματα καὶ νὰ τὰ θέσουν καθαρὰ καὶ ξίστερα στὸ φῶς τῆς σκέψης. Αἰσθάνεται ὅμως κανεὶς πὼς οἱ συγγραφεῖς τους σκάβουν μέσα τους ἀπὸ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς καὶ τυραννοῦν ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό τους.

Ἐνας νέος συγγραφέας ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ κ. Στέλιος Ξεφλούδας, ἔρχεται σήμερα νὰ προσθέσει σ' αὐτὲς τὶς ἀναζητήσεις ἓνα πείραμα πολὺ ἐνδιαφέρον. Τὸ βιβλίον του, ποὺ τιτλοφορεῖται «Τὰ τετράδια τοῦ Παύλου Φωτεινοῦ», σχολιάστηκε ἤδη ἀρκετὰ καὶ σοβαρὰ, στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Θεσσαλονίκη. Ἐδῶ θὰ σημειώσω μὲ λίγα λόγια, τὶς διαθέσεις του καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας του.

Ὁ κ. Ξεφλούδας μᾶς προσφέρει στὸ βιβλίον του αὐτούσια κομμάτια τῆς ψυχικῆς ζωῆς του. Δὲ θέλησε νὰ ἐκφράσει τὶς διαθέσεις του κατασταλαγμένες, μὲ τὴ μορφή τῆς ἐκθεσης ἰδεῶν ἢ τῆς ἀφήγησης. Μᾶς ἀφήνει νὰ παραστοῦμε στὸ θέαμα τῆς γέννησης καὶ τῶν ποικίλων μετασχηματισμῶν τῶν συναισθημάτων του καὶ τῶν λογισμῶν του. Ἔτσι, παρακολοῦθοῦμε λεπτομερειακὰ, σὰ μὲ τὸ μικροσκόπιο, ὅλους τοὺς ἀντίχτυπους τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου στὴν ψυχὴ του, ὅλες τὶς ἀντιδράσεις καὶ τὶς μετατροπὲς τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς του. Πολλὲς σελίδες του μᾶς θυμίζουν τοὺς πίνακες τῶν κλινικῶν στοὺς ὁποίους οἱ νοσοκόμοι σημειώνουν κίθε πρῶτὴ καὶ κίθε βράδυ τὴν ἄνοδο καὶ τὶς μεταπτώσεις τοῦ πυρετοῦ τῶν ἀρρώστων. Τὸ θέαμα αὐτὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξέλιξης τῶν ψυχικῶν κρίσεων εἶναι κάποτε ἀληθινὰ συναρπαστικὸ.

Νομίζω πὼς ὁ Παῦλος Φωτεινὸς (ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας) εἶναι κυρίως μιὰ λυρικὴ ἰδιοσυγκρασία. Τὰ προβλήματα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦν περισσότερο εἶναι τὰ προβλήματα τῆς καρδιάς. Ὁ τόνος ποὺ δεσπόζει στὸ βιβλίον του

είναι ο τόνος της συναισθηματικής, της ερωτικής εξομολόγησης. Η στάση του εμπρός στη ζωή δεν είναι η στάση του ψυχρού παρατηρητή, που γυρεύει πού παντός να καταλάβει και να εξηγήσει, ούτε η στάση του κατακτητή, που πολεμά να νικήσει τη ζωή και να την υποτάξει στις όρέξεις του. Είναι η στάση του ανθρώπου που αγαπά, που παθαίνεται, που ξεκιίζεται από αγάπη, για τα όντα, για τις ιδέες, για τα άψυχα πράγματα, που γυρεύει σε κάθε μέρα της ζωής του να δώσει. Ο συναισθηματικός του πλούτος είναι ανεξάντλητος. Η προθυμία κ' η καλοσύνη της καρδιάς του με γοητεύουν, μολονότι προτιμώ εγώ, για την αυτομική μου χρήση, μιή στάση εμπρός στη ζωή πιο άλυγιστη και πιο αδιάλλακτη. Δεν μπορώ όμως να παραγνωρίσω την αξία και την ομορφιά αυτής της σπάνιας γενναιοδωρίας της αγάπης.

Μα ο Παύλος Φωτεινός αγαπά τόσο πολύ, δίνεται τόσο πολύ στο καθετί, που δεν κατορθώνει να αγαπήσει κάτι σταθερά και οριστικά. Τόν τυραννεί ίσως το αξίωμα του Gide: «Τό να διαλέξεις κάτι σημαίνει να στερηθείς για πάντα όλα τά άλλα». Κι' ο Παύλος Φωτεινός δεν μπορεί να στερηθεί την αγάπη του σε τίποτα. Μόλις αποχτήσει κάτι, η καρδιά του κούλας πετά άλλοι. Δεν κατορθώνει όμως ποτέ (κ' εδώ εκδηλώνεται πάλι η μεγάλη γενναιοδωρία του) να αποσπαστεί τελειωτικά από τό αρχικό αντικείμενο της αγάπης του, να φύγει στα άληθεια, να δεχτεί τό διαζύγιο. Τρομάζει τό διαζύγιο. Φεύγει και κοιτάζει πίσω, λυπάται, νοσταλγεί, είναι πάντα έτοιμος να επιστρέψει, να δοθεί ξανά.

Μιά βαθιά νοσταλγία γεμίζει αυτές τις σελίδες, μαζί με την πιο πρόθυμη άφοσίωση, με την πιο ειλκρινή συμπόνια. Ο Παύλος Φωτεινός είναι άσφαλώς φίλος τών ανθρώπων και της ζωής, παρά την έμφυτη μελαγχολία του. Αν υποφέρει συχνά, δεν υποφέρει ούτε από μίσος, ούτε από άπογοήτηση, ούτε από άνια. Υποφέρει επειδή αγαπά περισσότερο από τις δυνάμεις του, επειδή δεν μπόρεσε ποτέ να προσφέρει στους άλλους όλα όσα θά ήθελε να προσφέρει. Ίδιαίτερη έντύπωση μου έκανε τό κομμάτι που άφορά τη Φόσκα (σελ. 32-35) που περιέχει, νομίζω, τις πιο βαθιές και πιο χαρακτηριστικές εξομολογήσεις του νέου συγγραφέα.

Βέβαια ο κ. Ξεφλούδας δεν άρνείται τις επιδράσεις του: Gide, Προυστ, Ρίλκε... Έπικαλείται συχνά και τόν Πάολ Βαλερύ, μα δε νομίζω πως έχει πολλή συγγένεια ο άκράτητος συναισθηματισμός του Παύλου Φωτεινού με τόν ψυχρό καρτεσιανισμό του μεγάλου ποιητή της Γαλλίας. Η παρουσία του Βαλερύ μέσα σ' αυτό τό βιβλίο μου δίνει την έντύπωση μιάς άνομαλίας. Όπωςδήποτε, παρά τις ποικίλες αυτές επιδράσεις, τό βιβλίο του κ. Ξεφλούδα είναι έντελώς προσωπικό και δε μοιάζει με κανένα άλλο βιβλίο. Είναι κάτι πρωτότυπο,

χωρίς καμμιά εκζήτηση και κανένα τέχνασμα, γιατί πρωτότυπη είναι κ' η ψυχή του συγγραφέα.

Ός τεχνίτης ο κ. Ξεφλούδας έχει τά προσόντα του και τά έλαττώματά του. Έχει ύψος δικό του κ' αυτό είναι ήδη πολύ σημαντικό. Χειρίζεται τη γλώσσα με πολλή εύστροφία και κατορθώνει να εκφράσει ή να υποβάλει λεπτότατες άποχωώσεις τών πραγμάτων. Συλλαμβάνει εικόνες σπάνιες και επιβλητικές, σαν κ' αυτήν λ. χ. που τη βρίσκω πάρα πολύ ώραία: «Μεγάλες λίμνες άκνητοῦσαν μέσα στο φώς, όπως μιή σκέψη μέσα στα ίδια της όρια, ενώ επάνω της άπλώνεται ειρωνικά τό άπειρο» (σελ. 15).

Μά είναι άκόμα θολός, κάποτε και συγκεχυμένος. Υπάρχουν άρχατες όμίχλες μέσ' στις σελίδες του, που ο νους δεν κατορθώσει άκόμα να τις ξεκαθαρίσει καλά. Χρειάζεται να έντεινει τη σκέψη του περισσότερο, να σκάψει βαθύτερα, να υποτάξει και να κατευθύνει τις όρμες της ψυχής του. Τότε θά φτάσει στη διαύγεια, που είναι, παρ' όλα όσα κ' αν λέγονται από πολλούς μοντέρνους, τό κυριότερο γνώρισμα της μεστής και ώριμης λογοτεχνίας.

Η γλώσσα του κ. Ξεφλούδα είναι κάπως άχτένιστη και κάνει στην καθαρεύουσα παραχωρήσεις έντελώς περιττές. Αυτό είναι ένα άδικαιολόγητο έλάττωμα του νέου συγγραφέα, που πρέπει να φροντίσει να τό γιατρέψει. Πρέπει πάντα να επιδιώκουμε μιή σχετική γλωσσική όμοιομορφία και να άποφεύγουμε τις περιττές άνομαλίες. Τό ζήτημα της γλώσσας είναι για τά έλληνικά γράμματα ζήτημα ζωής ή θανάτου. Η θά κάνουμε μιή γλώσσα σταρωτή, πειδαρχημένη και καθαρή ή δε θά κάνουμε τίποτα.

Όπωςδήποτε ο κ. Ξεφλούδας έχει ένα πηγάδι, αυθόρμητο τάλαντο λογοτέχνη, έχει ένα σπάνιο πλοῦτο συναισθημάτων και μιή γερή μόρφωση (είναι καθηγητής της φιλολογίας και συμπλήρωσε τις σπουδές του στη Σορβόννη). Με τέτοια εφόδια μπορεί και όφείλει να κάνει σημαντικά πράματα. Τό πρώτο βιβλίο του είναι κούλας μιή πολύ καλή δουλειά, που του δίνει άμέσως μιή ζηλευτή θέση στις τάξεις τών νέων συγγραφέων μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

—Δεν έχει κανένα θέλητρο ή ζωή δίχως άγώνα, κ' άνάμεσα στους χειρότερους κακούργους μπορεί κανείς να ζει εύχάριστα και ν' άνασαινει λεύτερα, φτάνει νάχει κανένα μεγάλο ιδανικό μέσα του και να ζει μ' αυτό, μη βλέποντας και μη λογαριάζοντας τους γύρω του.

—Ο Έρωτας είναι αίσθημα που θέλει ν' άνασαινει λεύτερα και κίτου από τό Νόμο τίποτε λεύτερο δεν μπορεί να ζήσει.

—Όταν κανείς βρίσκειται στην άνοιξη της ζωής του, μόνο φώς πρέπει να βλέπει, μόνο φώς!

ΑΗΜ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ